

Як функціонує сьогодні бібліотечна галузь, чого набуває, що втрачає, які має перспективи?

В. Вергунов, член-кореспондент НААН України, директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України:

«Почнімо зі статистики. Щоправда, треба врахувати те, що цифри можуть змінюватися чи не щомісяця після кожної «оптимізації» і, на жаль, у бік зменшення. В Україні донедавна (до подій у Криму і на Сході країни) працювали 19 216 публічних бібліотек, підпорядкованих Міністерству культури України (зокрема, й спеціалізовані для дітей та юнацтва), з них 14673 – в сільській місцевості. А ще – 21 тисяча шкільних бібліотек, 217 книгозбірень вищих навчальних закладів, 105 – НАН України, понад 200 – НААН і МінАПК України, 253 – Міністерства оборони України, 945 медичних бібліотек і ще кілька сотень – інших відомств і організацій (не можу не згадати 79 спеціальних бібліотек Українського товариства сліпих). Із них 8 мають статус національних, 5 – державних, 72 – обласних. Потрібно визнати, що розгалужена бібліотечна мережа – це спадок з радянського минулого, а за роки незалежності вона більше втратила, ніж набула. Зокрема, ліквідовано понад 4000 бібліотек, серед яких сільських майже 3,5 тис. Варто зауважити, що в розвинених країнах, попри значно ліпшу, ніж у нас, доступність послуг Інтернету, бібліотечна галузь функціонує стабільно; наприклад, у США вже чимало років кількість публічних бібліотек залишається незмінною – понад 117,3 тис.

Отже, не можна не помічати тривожних тенденцій у вітчизняній бібліотечній справі. Чи є надії на те, що вдасться розвіяти хмари над скарбницями знань, як ми по праву можемо назвати книгозбірні? І на що сьогодні покладатися: на державну підтримку, як у цивілізованому світі, чи діяти за чинним у наших реаліях правилом «порятунок бібліотек – справа самих бібліотекарів»?

Поділюся власним досвідом. Спочатку трохи фактів про нашу установу. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН за обсягом фондів (на 35 мовах із 59 країн) є третьою сільськогосподарською книгозбірнею світу. Відповідно до Постанови уряду № 1696 від 29 жовтня 2003 р. вона є «...спеціальною бібліотекою загальнодержавного значення, що виконує функції науково-дослідного та методичного центру сільськогосподарської галузі», а згідно зі ст. 5 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» – віднесена за призначенням до категорії спеціальних. У зв'язку з цим нам методично підпорядковано 218 бібліотек науково-дослідних установ і галузевих освітніх закладів системи

Національної академії аграрних наук України та Міністерства аграрної політики і продовольства України, в яких зберігається та репрезентується понад 20 мільйонів видань і працює 1 129 осіб. До того ж наша книгозбірня сорок років є галузевим депозитарієм сільськогосподарської та лісотехнічної літератури.

Нам вдалося модернізувати основні складові діяльності нашої бібліотеки в бік науковості. Це дало змогу вирішити питання забезпечення її кадрами найвищої кваліфікації шляхом їх підготовки в аспірантурі та докторантурі й захисту дисертацій на Спеціалізованій вченій раді. Також вдалося позапланово виконати додаткові дослідні проекти, які принесли відповідні кошти, що уможливило створення (за позабюджетні кошти) технічної бази для пілотного проекту зі створення в 2010 р. електронної наукової сільськогосподарської бібліотеки.

Уже п'ять років ми активно співпрацюємо з посольствами багатьох країн. Завдяки цьому вдалося не лише отримати відповідні гранти на технічне переоснащення і комплектування бібліотечних фондів, а й стати, так би мовити, другими культурними центрами Польщі, Ізраїлю, Франції, Німеччини, Росії, Словаччини й Угорщини в Києві. В основі цих взаємовідносин лежить широка репрезентація спільних культурних цінностей з допомогою книги.

Також ми розробили низку унікальних національних інформаційних баз даних і створюємо національну сільськогосподарську бібліографію. Понад десять років безоплатно проводимо курси підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, і не лише для своєї галузі. За будь-якої можливості комплектуємо сільські бібліотеки через обмінний фонд. Головне, ми віднайшли власний алгоритм інноваційного розвитку бібліотеки, що, за моїм переконанням, вкрай актуально в умовах поглиблення ринкових трансформацій на засадах інформатизації суспільного розвитку й інтеграції України у світовий економічний та інформаційний простір. Цим досвідом ми завжди готові поділитися.

Переконаний, що можна було б зробити і більше, якби обійшлося без дублювань окремих процесів під час виконання спільних бібліотечних завдань. Про що йдеться? Ст. 9 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» покладає на Міністерство культури України і функції загальнодержавного характеру щодо діяльності бібліотек. На жаль, воно не в змозі їх виконати, як, до речі, й інші 20 відомств, що відповідають за роботу підпорядкованих їм книгозбірень. Причини зрозумілі: недостатній рівень бюджетного фінансування, невизначена до кінця державна політика в цій сфері, брак кваліфікованих кадрів, непродуманість організаційних та інших

трансформацій, не кажучи вже про банальну байдужість відповідальних осіб. Усе це може призвести, без перебільшення, до колапсу бібліотечної системи, котра свою основну функцію зі збереження генетичної ідентифікації нації у вигляді книг виконує, в основному, на ентузіазмі. На ньому, по суті, тримаються чи не всі бібліотеки: і публічні, і спеціальні, і спеціалізовані як в області, так і в місті, районі, селищі й особливо селі. А ось невеличкий відділ бібліотек Міністерства культури України, зрозуміло, фізично не спроможний все координувати, бо йдеться, як вже зазначалося, про 40 тис. книгозбірень. Це саме стосується й понад 20 відомств, котрим підпорядковані спеціалізовані бібліотеки.

Така розпорошеність в управлінні бібліотечною мережею країни та суперечності у відповідних законодавчих актах (їх уже «напродували» понад 80) не дають можливості виробити єдину державну політику щодо розвитку бібліотечної справи і загалом її майбутнього в Україні. Як наслідок, разом із депресивними селами і селищами зникають не просто книгозбірні та їхні іноді унікальні фонди, а й осередки національної культури, чий вплив на формування світогляду людей на місцях вагомий від усіх центральних установ. Теперішні події у Криму і на Донбасі доводять, чим все обертається...

Наївно було б пояснювати ставлення в державі до бібліотечної справи лише байдужістю її колишніх очільників. Певно, в них були інші пріоритети. Нагадаю, що торік уперше від започаткування всеукраїнського свята його не відзначали на державному рівні. І жоден бібліотекар не удостоївся за свою безкорисну самовіддану працю якоїсь державної нагороди. А ось наступного дня, коли вже відзначалося інше професійне свято, сумнозвісний президент своїм указом нагородив сотню юристів, із яких півсотні отримали звання заслуженого юриста України. Коментарі, як то кажуть, зайві...

Проте й сьогодні підстав для оптимізму небагато. Ось урядовий законопроект № 4435а від 8 серпня 2014 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (стосовно бюджетної децентралізації). Йдеться про пропозицію в частині прикінцевих положень щодо передачі бібліотек з державної в комунальну власність, що може завдати непоправної шкоди поки що більш-менш життєздатним книгозбірням, віднесеним чинним законодавством до розряду спеціальних.

Дещо раніше, а саме 25 березня цього року, голова Держкомтелерадіо України О. Наливайко ініціював аж ніяк не конструктивні новації до Закону України «Про внесення змін до статті 8 Закону України «Про обов'язковий примірник», що передбачають зменшення кількості його одержувачів до

трьох установ. Фахівець одразу може уявити всі майбутні негаразди в діяльності спеціальних та спеціалізованих бібліотек.

Щоб покласти край непорозумінню і неузгодженості, а також таким ініціативам, які попри «благі наміри» насправді мають неабияку руйнівну силу, потрібно створити єдиний центр прийняття державних рішень щодо усієї бібліотечної системи країни. Цю місію могла б узяти на себе Міжвідомча координаційна рада з питань бібліотек і бібліотечної справи, створення якої я домагаюся вже не перший рік. Жодних надзусиль для цього не потрібно, адже, скажімо, при Міністерстві культури України діє Агенція з питань кіно у складі 22 осіб для 22 кіностудій країни, є також Державна архівна служба України з підпорядкованими 680 установами та 3 000 працівників.

Підписання Україною угоди про асоціацію з ЄС уже сьогодні зобов'язує нашу законодавчу та виконавчу владу замислитися над «стандартизованим» майбутнім усіх державних інституцій. Безперечно, це стосується й бібліотечної системи України. І треба діяти вже сьогодні, не прикриваючись універсальною відмовкою, що проблема «не на часі», аби не втратити ті безцінні надбання, які наші співвітчизники створювали впродовж багатьох десятиліть» *(Вергунов В. Книгозбірні. Замість світових стандартів – туманне уявлення владців // Віче (<http://www.viche.info/journal/4340/>). – 2014. – № 17 (вересень).*